

Ewa Gorlewska
***Słownictwo aksjologiczne w konstytucji Rzeczypospolitej
Polskiej. Znaczenia tekstowe a konotacje potoczne***
Białystok 2019, ss. 351

W ostatnich latach obserwujemy wzrost zainteresowania konstytucją Rzeczypospolitej. Ożywione dyskusje i emocjonalne spory często dotyczą wartości obecnych w ustawie zasadniczej. Nierzadko dialog społeczny prowadzi do sprzecznych konkluzji, co jest być może spowodowane brakiem jednolitego zrozumienia przesłania samego dokumentu. Na pierwszy rzut oka, wartości obecne w konstytucji wydają się znane i rozumiane przez większość obywateli, jednak sondy uliczne wyraźnie pokazują, że bardziej szczegółowe pytania o zapisy konstytucyjne wprowadzają Polaków w konsternację. Recenzowana książka, podejmująca palący problem języka i wartości, wydaje się trafną odpowiedzią na bieżące zapotrzebowanie społeczne Polaków.

Wydaje się, że pomimo palącej potrzeby całościowego opracowania zagadnienia języka wartości obecnego w konstytucji, praca taka na gruncie językoznawstwa do tej pory nie powstała, stąd też rozprawa Ewy Gorlewskiej ma tym większe znaczenie. W swojej monografii pt. *Słownictwo aksjologiczne w konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej* Badaczka przedstawiła problem języka i wartości w ustawie zasadniczej z dwóch perspektyw: pokazała znaczenia tekstowe w pierwszej części rozprawy i konotacje potoczne nazw wartości konstytucyjnych w drugiej. Wnikliwe badania Autorki były przeprowadzone z perspektywy współczesnej koncepcji językowego obrazu świata. W tym wypadku metodologia przyjęta przez Ewę Gorlewską dopuszcza, a nawet preferuje holistyczne ujęcie problemu, stąd też nie powinno dziwić, że mamy tu nawiązania filozoficzne, prawnicze czy historyczne. Wplecione w tekst odniesienia do innych nauk nie tylko

ukazują erudycję Autorki, ale uzupełniają pracę o niezbędną warstwę kontekstową.

Pierwsza część monografii zatytułowana *Znaczenia tekstowe nazw wartości konstytucyjnych* składa się z czterech rozdziałów. W rozdziale inicjującym tę część E. Gorlewska opisuje konstytucję z perspektywy historyczno-społecznej oraz formalno-językowej, tam też uwypukla problem pochodzącej z wielu źródeł hierarchii wartości obecnej w ustawie zasadniczej. Według Autorki taki stan rzeczy *jest jedną z konsekwencji pluralizmu aksjologicznego, będącego bodaj najważniejszą cechą polskiej Konstytucji* (s. 81).

W drugim rozdziale części pierwszej Badaczka dokonuje wyboru i klasyfikacji słownictwa aksjologicznego występującego w ustawie zasadniczej. Autorka stosuje trzy różne perspektywy opisu semantyki konstytucyjnej leksyki wartości: podział treściowy (tj. jakiej sfery wartości dotyczy dany leksem), podział na pola leksykalne oraz podział na kategorię dóbr (tj. w jaki sposób przejawia się wartość, co jest jej nośnikiem). Trzyczęściowa prezentacja materiału dostarcza informacji na temat wzajemnych relacji między pojęciami aksjologicznymi. E. Gorlewska stara się również zrekonstruować hierarchię wartości obecną w konstytucji. Choć specyfika dokumentu uniemożliwia odtworzenie pełnego modelu aksjologicznego, Autorce udało się wyróżnić pewien rodzaj zhierarchizowania wartości w ustawie zasadniczej.

Trzeci rozdział rozprawy traktuje o obecnych w konstytucji wartościach uniwersalnych (prawda, dobro, piękno, sprawiedliwość) i ich źródłach. Czwarty zaś dotyczy dóbr podstawowych (np. godność czy wolność), czyli takich, które posiadają cechę autoteliczności i nie prowadzą do zdobycia innych wartości wyższych. Posługując się wypracowaną wcześniej typologią, E. Gorlewska analizuje konotacje tekstowe, by następnie skonstruować do każdej nazwy wartości definicję kognitywną. Pozwala to na *wydobycie sposobu rozumienia badanych kategorii utrwalonego przez ustrojodawcę w analizowanym dokumencie* (s. 112). Opis, którego podejmuje się Badaczka, jest jasny, a zastosowany w rozdziałach układ treści wpływa pozytywnie na lekturę i zobrazowanie toku myślenia Autorki.

Druga część książki zatytułowana *Konotacje potoczne nazw wartości konstytucyjnych* przedstawia wyniki badań ankietowych przeprowadzonych w grupie studentów białostockich uczelni. Semantyczna charakterystyka wartości konstytucyjnych opracowana przez Autorkę w pierwszej części, posłużyła tutaj jako swego rodzaju punkt odniesienia. Ustawa

zasadnicza zdaniem Ewy Gorlewskiej jest emanacją preferencji aksjologicznych Polaków żyjących na przełomie lat 80. i 90. Skontrastowanie historycznego profilu aksjologicznego ze współczesnym stanowi naturalne i znaczące uzupełnienie badań dotyczących języka konstytucyjnych wartości.

Pierwszy rozdział drugiej części rozprawy jest próbą rekonstrukcji potocznej hierarchii wartości na podstawie badań ankietowych. Badaczka szczegółowo przedstawiła wyniki swoich dociekań. W ankietach zawarto pytania o wagę określonych pojęć oraz ich źródła. Autorka pytała respondentów również o to, czy jakieś wartości powinny być chronione przez państwo oraz o indywidualny stosunek studentów do konkretnych dóbr. Gruntowna analiza zebranych danych umożliwiła Badaczce zrekonstruowanie wiarygodnego modelu współczesnej hierarchii wartości, który udało się jej stosunkowo przejrzysto porównać z *niesystemową i chaotyczną* (s. 109) hierarchią wartości konstytucyjnych.

W kolejnej części monografii Autorka przedstawia współczesne rozumienie wartości konstytucyjnych. Ostatni rozdział pracy służy zestawieniu znaczeń tekstowych nazw wartości obecnych w ustawie zasadniczej z ich konotacjami potocznymi. Dzięki takiemu porównaniu Badaczka była w stanie uchwycić podobieństwa oraz różnice w percepcji wartości Polaków żyjących w czasie transformacji ustrojowej oraz współcześnie.

Badania źródłowe i ankietowe przeprowadzone przez Ewę Gorlewską stanowią całościowe ujęcie problemu języka wartości obecnego w polskiej konstytucji, które dotychczas nie miało tak szerokiego opracowania. Autorka, zestawiając spojrzenie dwu pokoleń, wykazała znaczące różnice w pojmowaniu dóbr konstytucyjnych na przestrzeni trzydziestu lat. Wywód został przedstawiony przejrzysto, sformułowane wnioski są ostrożne i wyważone. Istotne informacje przedstawiono graficznie w tabeli bądź za pomocą wykresu, co uporządkowało analizowany materiał i dało możliwość szybkiego odniesienia się do informacji o konkretnym zagadnieniu.

Pomimo że badania ankietowe Autorka przeprowadziła w grupie osób (ok. 300), należącej do jednego środowiska (białostockich studentów), wyniki analiz okazały się zaskakująco bogate. Taki stan rzeczy uwydatnia drobiazgowość i staranność, z jaką przeprowadzone zostały prace badawcze. Być może recenzowana książka stanie się przyczynkiem do przeprowadzenia badań ankietowych na szerszą skalę, obejmujących wiele grup społecznych. Interesującą perspektywą byłoby też przeprowa-

dzenie ankiet w pokoleniu urodzonym po roku dwutysięcznym. Zmiany w pojmowaniu wartości, na które zwrócono uwagę w książce, mogą postępować szybciej, niż nam się wydaje.

Recenzowana książka wnosi do naukowej refleksji na temat konstytucji perspektywę aksjolingwistyczną. Jasny styl Autorki, jak również jej erudycja i przywiązanie do szczegółu w wysokim stopniu wzbogacają rozprawę. Książkę bez wątpienia można polecić badaczom większości dziedzin humanistycznych, w szczególności oczywiście językoznawcom, prawnikom i filozofom. Biorąc pod uwagę społeczne zainteresowanie konstytucją oraz specyfikę stylu Autorki, lekturę tę można polecić każdemu, kto jest zainteresowany ustawą zasadniczą i chce się na jej temat kompetentnie wypowiedzieć.

Marek Marczak

Uniwersytet w Białymstoku

marekwiktormarczak@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-5662-2904>